

Asia: VN/21297/2023

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä koskien pakkokeinolain muutostarpeiden arviointia (1. vaihe)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Tarve tarkistaa vangitsemisen edellytyksiä johtuu onnettomasta ja kiistanalaisesta KKO:n ennakkoratkaisusta KKO 2024:20. Ennakkoratkaisu on johtanut siihen, että tuomioistuimet ovat vapauttaneet hyvinkin törkeistä rikoksista epäiltyjä ja syytettyjä, jos vangitsemisen erityisten edellytysten täyttymisestä ei ole ollut riittävää selvitystä. Oikeustilan selkiinnyttämiseksi on tarpeen säätää vangitsemisen edellytyksistä tarkemmin. On vaikea hahmottaa, mikä olisi riittävän täsmällinen ja toimiva kriteeri silloin, kun syyte tai rikosepäily koskee rikosta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Nykyinen ongelma koskee juuri näitä tapauksia. Työryhmämietinnössä viitattu EIT:n käytäntö huomioon ottaen työryhmän omaksuma muotoilu

on syytä epäillä, että hänen vangitsematta jättämisensä vaarantaisi yleistä järjestystä tai turvallisuutta on perusteltu. Yleinen järjestys ja turvallisuus on omiaan vaarantumaan, jos vakavasta rikoksesta epäilty joudutaan vapauttamaan siksi, ettei ole voitu osoittaa paon vaaraa, sotkemisvaaraa tai rikosten jatkamisen vaaraa. En pysty muotoilemaan tarkempaa kriteeriä, jota voisi pykälän sisällöksi ehdottaa, vaikka yleinen järjestys ja turvallisuus terminä pitävät sisällään varsin laajan kirjon tosielämän ilmiöitä ja käsitteet ovat sisällöltään alituisesti ajassa muuttuvia. Vakavasta rikoksesta epäillyn tai syytetyn oleminen vapaana voi vaarantaa yleistä järjestystä tai turvallisuutta, vaikka konkreettista näyttöä esimerkiksi rikosten jatkamisen vaarasta ei voitaisi esittää.

Sivulla 24 on todettu, että EIT on katsonut rikoksen luonteen ja vakavuuden olevan tekijöitä, jotka saattavat viitata riskiin rikollisen toiminnan jatkamisesta tai puhua vahvasti henkilön vangitsemisen puolesta ja jotka joissakin erityisen vakavia rikoksia koskevissa tapauksessa saattaavat toimia jopa yksin vangitsemisen perusteena. Suomalaisten tuomioistuinten ratkaisuissa tämä EIT:n kannanotto ei ole ollut kovin hyvin esillä. Siitäkin lähtökohdasta säännöksen täsmentämiselle on hyvä syy. Näyttää siltä, kuten työryhmä toteaa, että pakkokeinolaissa ei ole hyödynnetty täysin sitä liikkumavaraa, jota EIT:n ratkaisukäytäntö antaa,

Mietinnön sivulla 178 kirjoitetaan: ”Säännös-kohtaisissa perusteluissa kuvastuu vangitseminen sanotun perusteen nojalla olisi mahdollista joko rikoksesta epäiltyyn tai rikokseen liittyvien seikkojen aiheuttaessa syyn epäillä henkilön aiheuttavan vakavaa häiriötä taikka esimerkiksi henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa vaaraa taikka, kun yleinen rikoksesta seuraava reaktio aiheuttaisi syyn epäillä rikoksesta epäillyn vangitsematta jättämisen vaaran-tavan yleistä järjestystä tai turvallisuutta.” Huomiota herättää viimeinen sivulause. Mikä on rikoksesta seuraava yleinen reaktio ja miten se todennetaan? Onko tarkoitus viitata siihen, että vakavasta rikoksesta epäillyn jättäminen vangitsematta heikentäisi yleistä turvallisuudentunnetta? Näin ymmärrettynä kyse voisi olla yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vaarantumisesta. Kriteerin soveltaminen on kuitenkin kiinnitettävä reaalisesti havaittaviin tosiseikkoihin. Tätä on syytä perusteluissa korostaa ja on korostettukin (s. 25). Missään tapauksessa kriteerin arviontiin ei vaikuta mediahuomio.

Merkittävää on tässä se, että EIT on katsonut, että tiettyjen rikosten erityisen vaka-vuuden ja niihin kohdistuvan yleisen reaktion vuoksi ne voivat aiheuttaa yhteiskunnallista levottomuutta, joka voi oikeuttaa rikoksesta epäillyn vangitsemisen, ainakin joksikin aikaa. EIT on kuitenkin korostanut perusteeseen vetoamisen edel-lyttävän, että tällainen vaara perustuu tosiseikkoihin, jotka osoittavat henkilön vapauttamisen tosiasiallisesti häiritsevän yleistä järjestystä. EIT:n ratkaisukäytäntöä on käsitelty mietinnön sivulla 25.

Salaisesta kotietsinnästä säätäminen on perusteltua. Rikollisuuden ammattimaistuminen pakottaa kajoamaan myös kotirauhan suojaan nykyistä sääntelyä laajemmin silloin, kun tutkitaan vakavia rikoksia. Säännösehdotuksia on analysoitu mietinnössä varsin kattavasti, eikä työryhmän tekstiin ole huomauttamista. Säännösehdotukset ovat täsmällisesti muotoiltuja sekä edellytysten että toimivallan osalta.

Perusteltua on lisätä myös ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaan säännökseen ampuma-aserikos.

Pulmallisin kohta työryhmän esityksessä on osallistuvan tietolähteen käyttö. Ongelmana on ensinnäkin se, missä määrin tietolähteen voidaan sallia osallistuvan rikoksen tekemiseen. Tässä suhteessa voi tulla vaikeita rajanvetoja. Toiseksi kysymys on osaamisesta. Missä määrin tietolähde kykenee tekemään eroa sen välille, mikä hänelle on sallittua ja mikä ei? Tietolähde on juridisen osaamisen puolesta maallikko. Tässä asetelmassa korostuu tietolähteen ohjaamisen tarve. Mietinnössä on aivan oikein korostettu toiminnan viranomaislähtöisyyttä, ohjausta ja valvontaa (s. 193). Siltä pohjalta on muotoiltu myös esitetty lakiteksti.

Suurin pulma on tietolähteen turvallisuuden takaaminen. Sen toteuttamiseksi esitetyt keinot ovat perusteltuja. Täyttä varmuutta tietolähteen turvallisuuden takaamisesta nekään eivät tuo.

Osallistuvan tietolähteen käytöstä päättäminen ja käytön edellytykset on työryhmän esityksessä hyvin muotoiltu. Siinä suhteessa ei ole huomauttamista. Sääntely ei muuttaisi tietolähdetoiminnan ja tietolähteen ohjatun käytön keskinäistä suhdetta. Peitetoiminnasta olisi kysymys, jos tietolähteen olisi poliisin pyytämien tai tarvitsemien tietojen saamiseksi soluttauduttava sellaiseen rikollisryhmään, johon hän ei entuudestaan. Tulkitsen työryhmän mietinnön sivuilla 80 ja 192 kirjoitettua, ettei oikeustila muuttuisi tässä suhteessa ja kuvatus lainen menettely ei olisi sallittua tietolähteen käyttöä.

Rikosprovokaatio olisi edelleen kielletty. Voi tulla kuitenkin eteen tilanteita, joissa tietolähteen toiminta tosiasiallisesti lisää rikollisryhmän valmiutta tehdä muitakin rikoksia kuin niitä, jotka tehtäisiin tietolähteen toiminnasta riippumatta. Rikosta ei siis olisi tehty, ellei tietolähde olisi ollut mukana sen rikoksen tekemisessä, jonka selvittämiseksi tietolähdettä on ohjatusti käytetty. Rajanveto tietolähteen käytön sallittavuudesta voi olla tällaisessa asetelmassa vaikeaa. Tietyissä tilanteissa ohjattu tietolähde voisi syyllistyä rangaistavaan tekoon ylittäessään tehtävänantonsa rajat. Mietinnössä on katsottu vastuun voivan sulkeutua pois vastuuvapausperusteilla (s. 85), mutta tietty rikosvastuun toteutumisen riski olisi kuitenkin käsillä. Riskin minimoiseksi on tärkeää, että tietolähdettä ohjataan ja valvotaan intensiivisesti ja eri toimintavaihtoehdot ja niiden laillisuus kartoitetaan ja siinä vaiheessa, kun pakkokeinon käyttöä valmistellaan. Tätä on työryhmäkin korostanut.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto